

Sygn. akt II UK 78/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 19 września 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Dawid Miąsik

SSN Andrzej Wróbel

w sprawie z wniosku A. Z.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w Z.
o przyznanie wcześniejszej emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 19 września 2019 r.,
skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 10 października 2017 r., sygn. akt III AUa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 29 marca 2017 r. Sąd Okręgowy w Z. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w Z. z dnia 21 października 2016 r. w ten sposób, że przyznał wnioskodawcy A. Z. prawo do emerytury począwszy od 22 września 2016 r.

W sprawie ustalono, że wnioskodawca w czasie zatrudnienia w Przedsiębiorstwie Produkcji Palet i Pojemników „W.” w B. - od 11 grudnia 1974 r. do 16 kwietnia 1980 r., w Stacji Hodowli Roślin w P. od 17 kwietnia 1980 r. do 5 sierpnia 1985 r., w Przedsiębiorstwie Wytwarzania Metalowych „C.” w B. - od 2 czerwca 1987 r. do 31 maja 1993 r. wykonywał stale i w pełnym wymiarze czasu pracy czynności zaliczane do prac w warunkach szczególnych. W Stacji Hodowli Roślin w P. wnioskodawca wykonywał pracę traktorzysty; za pomocą ciągnika wykonywał prace rolne takie jak: orka, siew, bronowanie, prace przy żniwach. W okresie zimowym dostarczał paszę dla zwierząt, siano, wywoził obornik. Pracę tę Sąd zakwalifikował pod poz. 3 w dziale VIII wykazu A (prace kierowców ciągników), stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.; dalej rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r.). W związku z tym Sąd stwierdził, że wnioskodawca legitymuje się 15-letnim okresem wykonywania pracy w warunkach szczególnych uprawniającym do emerytury na podstawie art. 184 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.; dalej ustawa emerytalna).

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 10 października 2016 r. oddalił apelację organu rentowego od powyższego wyroku. W motywach rozstrzygnięcia Sąd drugiej instancji podzielił ocenę prawną okresu zatrudnienia wnioskodawcy w Stacji Hodowli Roślin w P. od 17 kwietnia 1980 r. do 5 sierpnia 1985 r. na stanowisku traktorzysty. Sąd podkreślił, że przyporządkowanie danego rodzaju pracy do określonej branży ma wprawdzie istotne znaczenie dla jej kwalifikacji jako pracy w szczególnych warunkach, ale nie decydujące, bowiem w sytuacji, gdy stopień szkodliwości czy uciążliwości danego rodzaju pracy nie wykazuje żadnych różnic w zależności od branży, w której jest wykonywana, brak jest podstaw do zanegowania świadczenia jej w warunkach szczególnych tylko dlatego, że w załączniku do rozporządzenia została przyporządkowana do innego działu przemysłu. W jego ocenie, prawidłowa interpretacja pojęcia „transportu” z działu VIII wykazu A nie może się sprowadzać wyłącznie do przypadków przewożenia (przemieszczania) po drogach ładunków z jednego miejsca na drugie. Takie wąskie

rozumienie tego pojęcia jest nie do pogodzenia z wyraźnym zaliczeniem w rozporządzeniu do prac w warunkach szkodliwych pracy wykonywanej przez kierowców kombajnów. Sąd zwrócił uwagę, że praca traktorzysty w warunkach polowych jest praca wymagająca wyjątkowej koncentracji i uwagi z powodu konieczności nie tylko poruszania się pojazdem mechanicznym i zachowania wszelkich warunków wymienionych w tym zakresie w prawie o ruchu drogowym, ale też przede wszystkim zwracania uwagi na innych uczestników pracy polowej, jakim są traktorzyści i osoby pracujące w polu. Nie można także pominąć aspektu narażenia kierowcy na hałas i wibracje podczas jazdy ciągnikiem, których natężenie nie jest uzależnione od faktu, czy pojazd taki porusza się po drodze czy też służy do wykonywania prac polowych. Uciążliwość dla zdrowia w związku z wymienionymi czynnikami szkodliwymi jest taka sama podczas prac *stricte* transportowych, jak i podczas wykonywania prac polowych.

Na zakończenie Sąd drugiej instancji za zasadne uznał także wskazać, że słuszność przedstawionej argumentacji potwierdza treść zarządzenia nr 16 Ministra Rolnictwa, Leśnictwa i Gospodarki Żywnościowej 31 marca 1988 r. w sprawie stanowisk pracy, na których wykonywane są prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze.

Wyrok Sądu Apelacyjnego organ rentowy zaskarżył w całości. Zarzucono naruszenie prawa materialnego, to jest: art. 184 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1, 2 i 4 ustawy emerytalnej oraz § 2 i § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. polegające na przyjęciu, że prace o charakterze rolniczym wykonywane przez traktorzystów stanowią pracę w szczególnych warunkach wymienioną wykazie A, dziale VIII pod poz. 3, podczas gdy prawidłowa wykładnia powinna prowadzić do przekonania, że jedynie kierowca ciągnika wykonujący prace transportowe wykonuje pracę w warunkach szczególnych - co doprowadziło do nieprawidłowego zastosowania wyżej wymienionych przepisów i uznania, że odwołujący się spełnił wszystkie warunki do przyznania prawa do wcześniejszej emerytury.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego w (...) w całości i orzeczenie co do istoty sprawy przez zmianę wyroku Sądu Okręgowego w Z. z dnia 21 października 2016 r. i oddalenie odwołania oraz zasądzenie na rzecz

organu rentowego kosztów postępowania kasacyjnego; ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w (...) wraz z pozostawieniem temu Sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest uzasadniona.

W orzecnictwie Sądu Najwyższego podkreśla się, że w świetle przepisów wykazu A, stanowiącego załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r., wyodrębnienie poszczególnych prac ma charakter stanowiskowo-branżowy. Pod pozycjami zamieszczonymi w kolejnych działach wykazu wymieniono bowiem konkretne stanowiska przypisane danym branżom, uznając je za prace w szczególnych warunkach, uprawniające do niższego wieku emerytalnego. Przyporządkowanie danego rodzaju pracy do określonej branży ma istotne znaczenie dla jej kwalifikacji jako pracy w szczególnych warunkach. Usystematyzowanie prac o znacznej szkodliwości i uciążliwości i przypisanie ich do oddzielnych działów oraz poszczególnych stanowisk w ramach gałęzi gospodarki nie jest przypadkowe, gdyż należy przyjąć, że konkretne stanowisko narażone jest na ekspozycję na czynniki szkodliwe w stopniu mniejszym lub większym w zależności od tego, w którym dziale gospodarki jest umiejscowione. Konieczny jest bezpośredni związek wykonywanej pracy z procesem technologicznym właściwym dla danego działu gospodarki. Oznacza to, że przynależność pracodawcy do określonej gałęzi (branży) gospodarki ma znaczenie istotne i nie można dowolnie, z naruszeniem postanowień rozporządzenia, wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w tym akcie prawnym. Nie można więc przyjąć, że istotny dla stwierdzenia wykonywania pracy w szczególnych warunkach jest wyłącznie rodzaj tej pracy, a bez znaczenia pozostaje okoliczność zatrudnienia pracownika w określonym sektorze gospodarki. Biorąc pod uwagę treść art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, zgodnie z którym za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości psychofizycznej dla zdrowia ze względu na bezpieczeństwo

własne lub otoczenia, należy przede wszystkim stwierdzić (ustalić i ocenić), czy konkretne stanowisko narażone jest na ekspozycję na czynniki szkodliwe w różnym stopniu w zależności od tego, w którym dziale przemysłu (gospodarki) jest umiejscowione. Jeżeli bowiem uciążliwość i szkodliwość dla zdrowia konkretnej pracy wynika właśnie z jej branżowej specyfiki, to należy odmówić tego szczególnego waloru pracy wykonywanej w innym dziale gospodarki. Natomiast w sytuacji, gdy stopień szkodliwości lub uciążliwości danego rodzaju pracy nie wykazuje żadnych różnic w zależności od branży, w której jest ona wykonywana, brak jest podstaw do zanegowania świadczenia jej w warunkach szczególnych tylko dlatego, że w załączniku do rozporządzenia została przyporządkowana do innego działu przemysłu (gospodarki). Jeżeli bowiem pracownik w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych czynników, na które narażeni byli pracownicy innego działu, w ramach którego to działu takie same prace zaliczane są do pracy w szczególnych warunkach, to zróżnicowanie tych stanowisk pracy musiałoby być uznane za naruszające zasadę równości w zakresie uprawnień do ubezpieczenia społecznego pracowników wykonujących taką samą pracę. Z ustanowionej na gruncie art. 32 ust. 1 Konstytucji RP zasady wynika bowiem nakaz jednakowego traktowania podmiotów znajdujących się w zbliżonej sytuacji oraz zakaz różnicowania w tym traktowaniu bez przyczyny znajdującej należyte uzasadnienie w przepisie rangi co najmniej ustawowej. Zasady sprawiedliwości wymagają przy tym, aby zróżnicowanie prawne podmiotów (ich kategorii) pozostawało w adekwatnej relacji do różnic w ich sytuacji faktycznej jako adresatów danych norm prawnych (por. wyrok z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, LEX nr 2108499 oraz z dnia 26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, LEX nr 2258032 i powołane tam orzecznictwo).

Zatem zasadą jest, że przynależność pracodawcy do określonej gałęzi przemysłu ma znaczenie istotne i nie można dowolnie, z naruszeniem postanowień rozporządzenia z 7 lutego 1983 r., wiązać konkretnych stanowisk pracy z branżami, do których nie zostały przypisane w tym akcie prawnym. Sąd Najwyższy uznaje jednakże zgodnie, że zasada ta nie ma charakteru absolutnego i w szczególnych okolicznościach sprawy można od niej odstąpić. Może się bowiem zdarzyć, że zakład pracy podległy określonemu ministrowi wykonuje także zadania całkowicie

odpowiadające innemu działowi gospodarki, leżącemu w sferze zainteresowania innego ministra (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13 LEX nr 1458817; z dnia 2 czerwca 2008 r., I UK 381/07, LEX nr 494112; dnia 25 marca 2014 r., I UK 337/13, LEX nr 1458817; z dnia 6 lutego 2014 r., I UK 314/13, OSNP 2015 nr 5, poz. 66), a co za tym idzie, szkodliwość danego rodzaju pracy jest porównywalna do szkodliwości pracy przyporządkowanej innej branży. Decydujące w tym przypadku znaczenie ma to, czy pracownik w ramach swoich obowiązków stale i w pełnym wymiarze czasu pracy narażony był na działanie tych samych czynników, na które narażeni byli pracownicy innego działu przemysłu, w ramach którego to działu takie same prace zaliczane są do pracy w szczególnych warunkach.

Ujmując obrazowo, pracą w szczególnych warunkach może być praca kierowcy samochodu ciężarowego o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony wykonywana nie tylko w transporcie (dział VIII, poz. 2), lecz także w innym dziale (np. w rolnictwie). Jednak nie chodzi wówczas o samo zatrudnienie w charakterze kierowcy (etat, funkcję), lecz o taką samą pracę kierowcy jak praca kierowcy w transporcie, czyli w szczególnych warunkach, zatem o sytuację w której, zasadniczym zadaniem wypełniającym czas pracy jest praca kierowcy (stała i w pełnym wymiarze). Wyjątek swe uzasadnienie ma zatem w tym, że również w innej branży wykonywana jest taka sama praca, zatem nie mniej trudna i tak samo obciążająca.

Należy podkreślić, że w orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwała się jednolita wykładnia przepisu wykazu A, dział VIII poz. 3 (załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r.), że praca kierowcy ciągnika w transporcie i praca traktorzysty w rolnictwie, to nie są tożsame zatrudnienia w aspekcie możliwości jednakowej ich kwalifikacji jako pracy w szczególnych warunkach (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 3 grudnia 2013 r., I UK 172/13, LEX nr 1467147; z dnia 13 sierpnia 2015 r., II UK 298/14, LEX nr 1797093; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 131/15, LEX nr 2057631; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 132/15, LEX nr 2052411; z dnia 5 maja 2016 r., III UK 121/15, LEX nr 2080883; z dnia 13 lipca 2016 r., I UK 218/15, LEX nr 2108499; z dnia 15 listopada 2016 r., II UK 397/15, LEX nr 2177089; z dnia 16 grudnia 2016 r., II UK 512/15, LEX nr 2202499; z dnia

26 stycznia 2017 r., III UK 51/16, LEX nr 2258032; z dnia 9 lutego 2017 r., III UK 66/16, LEX nr 2238701; z dnia 16 lutego 2017 r., II UK 730/15; LEX nr 2252207; z dnia 23 lutego 2017 r., I UK 43/16, LEX nr 2258058; z dnia 23 lutego 2017 r., I UK 76/16, LEX nr 2252207; z dnia 20 kwietnia 2017 r., I UK 154/16, LEX nr 2305919; z dnia 25 kwietnia 2017 r., II UK 177/16, LEX nr 2306373; z dnia 17 maja 2017 r., III UK 122/16, LEX nr 2321922; z dnia 29 czerwca 2017 r., III UK 166/16, LEX nr 2349406; z dnia 29 czerwca 2017 r., III UK 169/16, LEX nr 233231; z dnia 31 sierpnia 2017 r., III UK 185/16, LEX nr 2390696; z dnia 5 października 2017 r., II UK 436/16, LEX nr 2390730; z dnia 18 stycznia 2018 r., I UK 522/16, LEX nr 2483355; z dnia 7 marca 2018 r., I UK 15/17, LEX nr 2488091; z dnia 18 kwietnia 2018 r., II UK 64/17, LEX nr 2488694). Podkreśla się w nim, że szkodliwość i uciążliwość tych prac, w rozumieniu art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej, należy wiązać ze specyfiką poruszania się w ruchu drogowym, wymagającej wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Tylko taki sposób rozumienia szczególnego charakteru prac w transporcie lądowym (drogowym) uzasadnia umieszczenie prac wymienionych w poz. 3 w tym samym dziale gospodarki wraz z pracami wykonywanymi przez kierowców samochodów ciężarowych o dopuszczalnym ciężarze całkowitym powyżej 3,5 tony, specjalizowanych, specjalistycznych (specjalnych), pojazdów członowych i ciągników balastowych, autobusów o liczbie miejsc powyżej 15, samochodów uprzywilejowanych w ruchu w rozumieniu przepisów o ruchu na drogach publicznych, trolejbusów i motorniczych tramwajów (poz. 2). Umieszczenie stanowiska kierowcy ciągnika w dziale VIII – „w transporcie i łączności” łączy szkodliwość tej pracy nie z samym faktem prowadzenia takiego pojazdu, lecz z faktem jego prowadzenia przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i obciążeń psychofizycznych, których nie ma - jak uznał ustawodawca - przy wykonywaniu prac na wskazanych stanowiskach w rolnictwie, gdzie dominują prace polowe i przemieszczanie się po polnych drogach. Uwzględnienie w wykazie A, dziale VIII pod poz. 3 prac kierowców ciągników, kombajnów lub pojazdów gąsienicowych nie oznacza, że należy uznać za pracę w szczególnych warunkach kierowanie tymi pojazdami przy jakichkolwiek innych zadaniach (rodzaju pracy) niż zadania transportowe, które byłyby tożsame z zadaniami branży transportowej.

Prace uznane za wykonywane w szczególnych warunkach bez względu na miejsce ich wykonywania i rodzaj zostały wymienione w dziale XIV zatytułowanym „prace różne”. Inne działy wykazu obejmują wymienione w nich prace w powiązaniu z rodzajami zakładów pracy lub ich częściami. Nie można uznać, że praca traktorzysty jest zawsze pracą „w transporcie”, także wówczas, gdy wykonuje on przy pomocy ciągnika rolniczego prace polowe (np. sieje, orze, nawozi, spulchnia glebę, wykonuje opryski, sieje nawozy, rozrzuca obornik itp.). Podsumowując, umieszczenie stanowiska kierowcy ciągnika w dziale VIII w „transporcie i łączności” wiąże szkodliwość tej pracy nie z samym faktem prowadzenia tego pojazdu, lecz z faktem prowadzenia go przy uwzględnieniu specyfiki „technologii” pracy w transporcie i występujących tam obciążeń psychofizycznych związanych z przemieszczaniem się po drogach publicznych.

Błędnie jest zatem założenie Sądu Apelacyjnego, że praca traktorzysty, utożsamiona przez Sąd Apelacyjny z pracą kierowcy ciągnika, *a priori* mieści się w wykazie A, dziale VIII „w transporcie i łączności”. O ile można się zgodzić ze stanowiskiem, że prace transportowe za pomocą ciągnika rolniczego (traktora) świadczone przez wnioskodawcę w okresach niewykonywania prac polowych można zaliczyć do wykonywanej w transporcie pracy w warunkach szczególnych (pod warunkiem, że były wykonywane stale i w pełnym wymiarze czasu pracy i polegały na przemieszczaniu pojazdu na drogach publicznych), a zatem do pracy objętej działem VIII poz. 3 wykazu A - mimo że nie pracował on w przedsiębiorstwie transportowym - o tyle nie ma podstaw do potraktowania prac polowych jako prac w transporcie. W związku z powyższym, konieczne jest oddzielenie prac polowych od pracy typowo transportowej. To z kolei rodzi konieczność dokonania stosownych ustaleń co do charakteru prac wykonywanych w okresie zimowym (dostarczanie paszy dla zwierząt, siana, wywożenie obornika), a w przypadku zakwalifikowania ich jako pracy w szczególnych warunkach w transporcie, niezbędne jest ustalenie, czy dają one w sumie wynik co najmniej piętnastu lat pracy w warunkach szczególnych z uwzględnieniem pozostałych tak zakwalifikowanych okresów pracy.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

